

JAEGER

MIN FORSVARSTALE

1886

Hans Jæger.

MIN FORSVARSTALE

I

HØJESTERET.

KRISTIANIA.
EGET FORLAG.
1886.

VORT ARBEIDES BOGTRYKKERI.

HANS JÆGERS

FORSVARSTALE.

Højstærværdige herrer!

Hvad min defensor har sagt til mit forsvar vilde ikke helt ud tilfredsstille mig, selv om jeg kunde gaa ud fra — hvad jeg vel neppe kan — at De, højstærværdige herrer, principmæssig anerkjendte den enkeltes ret til at bringe frem for offentligheden hvad der ligger ham paa hjerte, og alle de andres ret til om de vil at høre og veje det. Med andre ord: selv om jeg kunde gaa ud fra at De, højstærværdige herrer, anerkjendte den fri diskussions princip — forsvaret vilde alligevel ikke tilfredsstille mig. Jeg blir altsaa nødt til at ta afstand fra min defensor. Og jeg tænker, ikke ganske uden grund. Jeg behøver jo bare at se paa pressen, hvordan den har ted sig i denne sag: *Enstemmig* har hele den samlede venstrepresse fældet fordømmelsesdommen over denne bog — énstemmig, højstærværdige herrer! Højlydt har denne samme presse gjennem en aarrække forkyndt at den hylder og hævder den fri diskussions

princip — se om den gjorde det i dette tilfælde. Og hvorfor skulde jeg saa mere vente, at De skulde ville gjøre det, højstærværdige herrer, selv om jeg kunde gaa ud fra at De hylded det samme princip? — Ja hvad mere er: lad mig sige det aabent og ærlig ligesaa godt først som sidst: hvis *jeg* sad som dommer i rigets højeste ret og skulde dømme i denne sag — om *jeg* aldrig saameget hylded den fri diskussions princip, *jeg* vilde ikke her gi mig af med noget princip-rytteri: fandt jeg at anerkjendelsen af principet i dette og lignende tilfælde vilde kunne virke ødelæggende paa nationens udvikling og være til skade for det heles tarv, *jeg* betænkte mig ikke et eneste øjeblik: *min* dom vilde bli fældende, saa vist som for mig det heles tarv staar højt hævet over den enkeltes krav. Og endnu mere: *jeg* vilde, til trods for al god hensigt fra forfatterens side, dog alligevel stemme for anvendelse af lovens højeste straf, for derved ialfald at gjøre mit til at hindre, at tilfældet skulde gjenta sig. — Og naar jeg nu altsaa, højstærværdige herrer, forlanger mig frifundet for ministeriets tiltale i denne sag — ja for det skal ikke lykkes ministeriet her at faa gjemt sig bort bag en tarvelig justitsminister; publikum, nationen, landet ved, at det *er* ministeriet Sverdrup som, *mirabile dictu*, staar

bag denne anklage — naar jeg nu altsaa, siger jeg, forlanger mig frifundet for ministeriets tiltale i denne sag, og haaber deri at finde medhold hos Dem, højstærværdige herrer — saa er det ikke fordi jeg tænker at pukke, hverken paa min, den enkeltes ret til at bringe frem for offentligheden hvad der ligger *mig* paa hjerte, eller paa de andre enkeltes ret til om de vil at høre og veje hvad jeg har at si dem; nej, men det er fordi jeg tænker at kunne overbevise Dem, højstærværdige herrer, om, at en literatur som den min bog er en forløber for, den vil være, ikke blot en mægtig løftestang for nationens udvikling, men ogsaa en nødvendig, en uundværlig betingelse for det norske folks sædelige fremgang. Det tænker jeg at kunne overbevise Dem om. Og *da* har jeg den tillid til Dem, højstærværdige herrer, at De, trods al personlig modbydelighed for de skildringer af usædelighed som forekommer i denne bog, dog alligevel skal sige til Dem selv: nej! den fremstilling af usædeligheden, som er nødvendig for det norske folks sædelige fremgang, *den* kan ikke siges at „krænke“ sædeligheden, *den* gaar ikke ind under krl. 8—3, *den* er ikke strafbar efter norsk lov.

Her, mener jeg, ligger tyngden i mit

forsvar. — Lad mig saa gaa over til forsvaret selv.

Jeg ved meget vel, at De, højstærværdige herrer, ikke finder det hensigtsmæssigt, at det norske folk, ialfald paa sit nuværende udviklingstrin, har fuld adgang til, gjennem sin repræsentation at skalte og valte med de offentlige anliggender som det selv vil. Jeg ved meget vel, at specielt hvor det gjælder de største og vigtigste ting i nationens udvikling, omformningen af vore politiske og sociale institutioner efter tidernes vexlende krav, *dér* ialfald finder De det nødvendigt, at der først opnaaes fuld enighed mellem konge og repræsentation, forinden man indlader sig paa nogen forandring af det bestaaende. Med andre ord: jeg ved meget vel, at De, højstærværdige herrer, ikke ønsked parlamentarismen — ialfald ikke uden de bekjendte garantier — og at De, som alle andre gode hojremænd i dette land, af al kraft og evne sat Dem imod den gjennemførelse, statsraadsagen fik her hos os — saalænge modstand endnu var mulig. Men, højstærværdige herrer! fra det øjeblik af, da De selv, tvungen af den haarde nødvendighed, var med at underskrive rigsretsdommen over hs. exc. statsminister Selmer, fra det øjeblik af *var* lovlig modstand ikke længer mulig. Og paa den dag, da hs.

majestæt kongen tilkaldte daværende storthingspræsident Sverdrup, og overdrog til ham at danne det nye ministerium -— paa den dag var det gamle højres sag uigjenkaldelig tabt. Thi paa den dag gled det norske folk ind i en ny politisk situation, som var absolut uforenelig med det gamle høires program: en sindig og rolig udvikling under en højvis regjerings overopsyn; paa den dag gled det norske folk ind i en ny politisk situation hvorfra det aldrig mere vil vende tilbage — en politisk situation som danner indgangen til hvad man kan kalde folke-souverænitetens periode. Og siden den dag er det derfor blet en nødvendighed for det gamle højre, hvis det ikke vil opgi overhode at øve nogensomhelst indflydelse paa udviklingens gang — det er blet en nødvendighed, siger jeg, for det gamle højre at omdanne sig til et nyt højre, som akcepterer den givne situation, indretter sit program efter den nye tingenes tilstand, og søger garantien for en sindig og rolig udvikling, ikke udenfor men indenfor folke-souverænitetens ramme. — Nu, jeg ved saa godt som De, højstærværdige herrer, at denne omformning af sit program har højre til dato endnu ikke foretat. Men det har også sin ganske naturlige grund. For *det* var jo klart: forinden man skred til at bringe sit

program i overensstemmelse med den nye politiske situation, saa maatte man som forstandige mænd først vente og se paa, hvorledes denne nye situation vilde komme til at arte sig.

Nuvel, højstærværdige herrer, nu har vi set, hvordan den har artet sig. Hvordan er det gaat? — jeg er nødt til at se lidt paa det:

Gjennem en menneskealders offentligt arbeide havde Johan Sverdrup endelig bragt det did, at det norske folk beslutted sig til at afkaste alt formynderskab, betræde selvstændighedens vej, og selv, som souverænt folk, bevidst ta udviklingen i sin egen haand. Men da saa gamle Johan Sverdrup langt inde i sit livs aften var blet løftet op i den stilling han nu indtar, i tillid til at *han* var manden, der skulde kunne lede det souveræne norske folk videre fremover paa den selvstændighedens vej han havde ført det ind paa, — ja saa viste det sig, højstærværdige herrer, at han kjendte ikke nogen vej videre fremover, han saalidt som det norske folk selv. Og hans kolleger i ministeriet kjendte heller ikke nogen. Og de gamle venstre-ledere som var blet tilbage i storthinget ligesaalidt. Og det store venstrefolk landet udover — om muligt endnu meget mindre. Det var ogsaa ganske rimeligt. Sagen var jo simpelthen den, at saa-

længe kampen endnu stod paa, og det norske folk var saa væsentlig optat af bare dette ene: at skulle gjøre sig selv souverænt — saa længe havde man kunnet gaa omkring og indbilde sig, at *naar* først selvstændigheden var vundet, *naar* først folket var blet souverænt, ja da skulde alle de store politiske og sociale spørgsmaal som var begyndt at dæmre frem for det norske folks bevidsthed, da skulde de for alvor komme paa dagsordenen. Spørgsmaalet om almindelig stemmeret, omordningen af vort kirke-, skole- og retsvæsen, det store økonomiske spørgsmaal: arbejderspørgsmaalet — alle disse spørgsmaal havde man tænkt sg, at nu skulde de bringes frem før det souveræne norske folk og af det føres sin løsning imøde. Ja, se det havde man tænkt sig, højstærværdige herrer! Men, aldrig saasnart var den endelige sejer vundet, før det viste sig, at om alle disse spørgsmaal var meningerne i den grad delte, kløften imellem de forskjellige opfatninger var saa gabende vid, at der kunde ikke være tale om at bringe dem frem for det første; endnu en god stund maatte de ligge og modnes nede i det norske folks bevidsthed inden der kunde være tanke paa at bringe dem frem. Og saa blev de da skudt ud i fremtiden, regjeringen gav sig rolig til at administrere, og det i sig selv

splittede venstre slutted sig foreløbig sammen om den ene ting: at opretholde det nye styre. Og saaledes skede det, højstærværdige herrer, at vi gled ind i den situation som endnu vedvarer, den situation: at der gives ikke mands vilje i vort offentlige liv. — Nu, til alt dette kunde der jo ikke være noget større at si, ialfald ikke fra højres side; for derved var jo ialfald foreløbig den fare undgaaet, som højre hele tiden havde frygtet for naar magten blev lagt i folkets hænder, den fare at det souveræne folk skulde styrte sig hovedkuls ind i en hvirvel af novationer, og at vi skulde komme til at gaa en voldsom og stødvis udvikling imøde, fuld af overilede skridt hvis betydning og rækkevidde man ikke aned før det var for sent og man var blet klog af skade. Den fare var jo ialfald foreløbig undgaat; forsaavidt kunde altsaa højre være tilfreds. Men, højstærværdige herrer, der var et aber ved tingen: det norske folks evner og kræfter var blet vakt under den politiske kamp, interessen for de offentlige anliggender var blet levende, og nu *stod* det souveræne folk der, færdigt til med hele sin energi at kaste sig ind i arbeidet paa løsningen af de store spørgsmaal jeg har nævnt, og som var begyndt at dæmre frem for dets bevidsthed. Og da saa alle de spørgsmaal blev skudt

ud i fremtiden — ja saa var der fare for at det souveræne folk kunde bli utaalmodigt. Noget maatte der altsaa gjøres. Og saa traf det sig saa heldigt, at med ind i det nye ministerium var der kommet en energisk projektmager af en præst, som i en aarrække paa egen haand havde syslet med planen til en fuldstændig omordning af vore kirkelige forhold. Nu ja, forresten, naar jeg siger „paa egen haand“, saa er *det* altsaa ikke ganske korrekt; for han havde jo en ligesaa energisk klokker med sig, og de to tilsammen, præsten og klokkeren, de havde da i aarenes løb faat opdraget endel individer der borte paa Vestlandet i sine idéer. — Men hvorom alting er, det norske folks tanke var altsaa vakt, det norske folk maatte gies noget at tænke paa — og saa fik da denne energiske præstemand lov til i regjeringens navn at fremlægge for det norske folk sine kirkelige reformplaner; for derved ialfald foreløbig at holde folket i aande. Samtidig fortsatte jo storthingsmajoriteten sin kamp imod det gamle højre, som om det endnu var ilive; og venstrepressen, den valgte sig da Oftedølerne og gav sig til at lege med dem for derved paa sit vis at bidrage til det norske folks underholdning. — Nu! hvordan det vil gaa med de kirkelige reformforslag, hvad skjæbne de vil komme

til at friste, det maa vorherre vide og ikke jeg; og hvor længe det norske folk vil la sig underholde af storthingsmajoritetens donquixotske fægtninger med gamle afdøde højre, eller med venstrepressens bolde kamp imod de Oftedøler — ja, se det skal jeg ogsa la staa derhen. Men én ting er sikker, og det er, at den dag vil komme, da de store spørgsmaal jeg har nævnt, og som nu ligger og modnes nede i det norske folks bevidsthed, den dag vil komme, da de vil ha voxet sig frem til den grad af modenhed at de uafviselig forlanger en løsning. Og hvis da ikke den norske regjering paatar sig at bringe dem paa dagsordenen, saa vil det souveræne norske folk selv vide at bringe dem frem og gi dem en løsning. Men da blir det det store spørgsmaal, højstærværdige herrer: sidder det norske folk, naar den dag kommer, inde med betingelserne for, at kunne behandle og afgjøre disse sager? *Det* blir det store spørgsmaal. For hvis ikke — saa staar vi igjen foran den store fare som højre bestandig har frygtet: at det souveræne folk paa grund af manglende indsigt skal bli nødt til iblinde at famle sig fremover paa udviklingens vej med risiko for hvert øjeblik at gribe fejl, og derved afstedkomme uberegnelig skade og forvirring. Da staar vi igjen foran den store fare, højst-

ærværdige herrer — og da er den uafvendelig. For da har spørgsmaalene naad den grad af modenhed at de *maa* løses. Og derfor er det, mener jeg, nødvendigt for det gamle højre, hvis det fremdeles fastholder sit program; en jevn og rolig skriden fremad mod bedre tilstande — det er nødvendigt, siger jeg, for det gamle højre, hvis det fremdeles holder fast ved dette sit program, allerede nu at opkaste sig det spørgsmaal: har det norske folk, naar den dag kommer, betingelserne for at kunne behandle og afgjøre de sager, eller ikke? Og hvis ikke: hvorledes skal vi da kunne bibringe det souveræne folk disse betingelser? I besvarelsen af dette sidste spørgsmaal ligger da højres nye program gjemt.

Har da nu højstærværdige herrer, har da nu det norske folk disse betingelser, eller har det dem ikke? — Jeg tænker ikke et eneste levende menneske skal kunne trøste sig til at besvare det spørgsmaal bekræftende. Thi *hvad* er det som skal til, højstærværdige herrer! *hvad* er det som skal til, for at et souveræent folk, som selv bevidst har tat udviklingen i sin egen haand, hvad *er* det som skal til for at det, trygt og sikkert skal kunne bevæge sig fremover paa udviklingens vej uden at risikere hvert øjeblik at gribe fejl og uafladelig bare bli klog af skade? — Jo, dertil

udfordres intet mindre end at det souveræne folk selv kjender udviklingens vej, og har den oversigt over den, at det kan sige til sig selv: „*Her* i udviklingen staar vi; *did* er det vi skal hen, det er maalet; og gjennem de og de midler alene kan vi naa dette maal.“ Men for at kunne faa den oversigt over udviklingens vej, saa er det nødvendigt, højstærværdige herrer, at det souveræne folk først lærer sig selv tilbunds at kjende; det er nødvendigt at vi lærer at kjende tilbunds det liv som leves i vort samfund, fra øverst til nederst, fra samfundets højder og nedover gjennem alle lag — og lærer det at kjende slig, at vi ikke blot ser hvordan det er, men ogsaa hvordan det blir til og derved kommer til at forstaa, *hvorfor* det arter sig som det gjør. Uden denne forstaaelse kan vi aldrig skaffe os den oversigt over udviklingens vej som vi *maa* ha for som souverænt folk trygt at kunne ta udviklingen i vor egen haand. Som De selv let vil kunne se, højstærværdige herrer! Hvordan er det nemlig udviklingen gaar for sig? Lad mig ta det ganske enkelt —:

En generation lever i en bestemt social luft. I denne sociale luft, som altsaa bestaar af de og de almene forhold, voxer saa en ny generation sig frem og blir i kraft af disse almene forhold slig og slig. Voxet frem un-

der andre almene forhold vilde dens udvikling blet en anden, den selv faat en anden karakter, og dens liv kommet til at arte sig anderledes; netop under *disse* almene forhold udvikler den sig *slig*, faar den denne karakter, og kommer dens liv til at arte sig som det gjør. De almene forhold altsaa, hvorunder en generation voxer sig frem, de er ikke et dødt milieu hvori denne generation lever og bevæger sig; de er levende virkende kræfter som former og danner denne generation og gjør den til det den blir. Andre almene forhold vilde ha dannet den anderledes, og da var dens liv blet et andet; *disse* almene forhold danner den netop slig, og *derfor* kommer dens liv til at arte sig som det gjør. I *de* almene forhold altsaa, hvorunder en generation har voxet sig frem, i dem har det til syvende og sidst sin rod alt det gode og skjønne, alt det slette og hæslige, al den lykke og tilfredshed, al den ulykke og elendighed som denne generation kommer til at gjennemleve. Og i en dunkel følelse af, at det er disse almene forhold hvorunder den har voxet sig frem som bærer skylden for alt hvad den lider og kommer til at lide — i en dunkel følelse deraf virker saa denne generation instinktmæssig tilbage paa de almene forhold den har voxet sig frem under,

og søger at omforme og forbedre dem. Og under de nye forbedrede almene forhold som derved opstaar, under dem voxer saa den næste generation sig frem, til ny lykke og ny ulykke, for saa igjen efter sin tur instinktmæssig at virke tilbage paa de almene forhold *den* har voxet sig frem under, og søge at omforme og forbedre *dem*, til fordel for en ny, kommende generation.

Dette, højstærværdige herrer, er udviklingens naturlige maskineri, og ved hjælp af dette maskineri er det at et folk som endnu ikke er blet sig sin udvikling bevidst, ganske af sig selv, instinktmæssig, bevæger sig fremover paa udviklingens vej, fremover mod bestandig bedre og bedre tilstande. Og hvis ingen unænsom haand griber forstyrrende ind i dette maskineri og bringer det i ulave, saa foregaar denne udvikling ganske jevnt og rolig, uden stød eller spring — som ogsaa rimeligt er, siden det er folkets eget naturlige instinkt, folkets sunde sans, som er drivkraften i det maskineri. — Saalænge altsaa som et folk endnu ikke er blet sig sin udvikling bevidst, saa længe kan det under sin udvikling hjælpe sig fremover bare med sit naturlige instinkt, sin sunde sans.

Anderledes, højstærværdige herrer, naar et folk er blet sig sin udvikling bevidst og

faar den ide selv at ville ta udviklingen i sin egen haand for bevidst at styre sig fremover mod bedre tilstande. Da kan det ikke længer hjælpe sig bare med sit naturlige instinkt, sin sunde sans; da maa der bevidst indsigt til. For uden bevidst indsigt i udviklingens naturlige maskineri er det ikke muligt at gjøre sig til herre over dette maskineri. Saameget mindre kan et folk, som selv har tat udviklingen i sin egen haand for *bevidst* at styre sig fremover mod bedre tilstande, saameget mindre kan det folk hjælpe sig bare med sit naturlige instinkt, som det er instinktets natur, højstærværdige herrer, at forsvinde saasnart man begynder *bevidst* at operere sig fremover mod et bestemt maal. I det øjeblik nemlig, at man beslutter sig til rationelt at operere sig fremover mod et bevidst maal — saa staar man jo foran det bevidste valg af midler. Og da melder sig de tusinde muligheder — og dermed sidder man med én gang midt oppe i de tusinde vanskeligheders mylder. Og instinktet, hvis natur det er at gaa tværsigjennem alle vanskeligheder lige løs paa maalet, uden engang at bli sig vanskelighederne bevidst; instinktet, hvis natur *det* er — finder *det* sig pludselig stillet bevidst ansigt til ansigt med de tusind vanskeligheders mylder, ja saa begynder det med at forvirres og bli usik-

kert, og det ender, højstærværdige herrer, med fuldstændig at bli borte, fuldstændig at slukkes. Det er jo noksom bekjendt — for at ta et eksempel — hvorledes børn der i en tidlig alder har evnen til, uden selv at vide hvordan, i hodet at udføre de sværeste taloperationer med en forbausende sikkerhed og nøjagtighed, det er jo bekjendt nok, at de mister denne sin intuitive evne, naar de blir sat i skole og lærer, hvorledes man rationelt opererer med talstørrelser. Eller for at ta et andet exempel som vi allesammen kjender: mennesker som aldrig i sit liv har lært at gaa paa line, kan, i søvngjængertilstand, med en linedansers sikkerhed og behændighed spasere hen ad en tagrende. Men vil de samme mennesker i vaagen, *bevidst* tilstand forsøge at udføre det kunststykke — ja saa bør de nok først lære sig til at gaa paa line, hvis de ikke vil falde ned og brække halsen. — Saadan ogsaa med et folk: saalænge det endnu ikke er blet sig sin udvikling bevidst, saa længe bevæger det sig trygt og sikkert fremover paa udviklingens vej bare i kraft af sit naturlige instinkt, sin sunde sans; men vil det samme folk ta udviklingen i sin egen haand for bevidst at styre sig fremover mod bedre tilstande, ja saa faar det først skaffe sig den indsigt i udviklingens naturlige ma-

skineri, som er nødvendig for at kunne gjøre sig til herre over dette maskineri. Hvis ikke risikerer det, om ikke just at brække halsen, saa ialfald at styrte sig op i masser af ulykke og forvirring.

Men *naar* nu, højstærværdige herrer, *naar* nu et folk er blet sig sin udvikling bevidst; naar nu den tanke *er* dukket bevidst op i et folk: at det er de almene forhold hvorunder det lever som bærer skylden for al den ulykke som times det; naar m. a. o. *den* anskuelse er trængt igjennem og blet den raadende blandt et folks store masse: at fattigdommen med alle dens laster udelukkende har sin rod i slette økonomiske institutioner og altsaa vilde forsvinde med en rationel ordning af de økonomiske forhold; at usædeligheden er et slet surrogat for en sædelig lykke, som af sig selv vilde voxe sig frem under en rationel ordning af forholdet mellem kjønnene; at forbrydelsen, i et samfund med rationelle almene forhold, er en selvindlysende dumhed, som ikke noget menneske længer vil falde paa at begaa osv. osv.; kort sagt: naar *den* opfatning er trængt igjennem og blet den raadende blandt et folks store masse, at under rationelle almene forhold vilde alle de onder hvoraf det lider svinde som dug for solen, og slægten, generation efter generation,

kunne voxe sig frem til idel lykke og tilfredshed; naar *den* opfatning er trængt igjennem og blet den raadende blandt massen af et folk — hvad er da rimeligere, højstærværdige herrer, hvad er da naturligere, end at dette samme folk gribes af en mægtig trang til selv at ta udviklingen i sin egen haand for af alle kræfter at arbejde sig fremover mod disse fuldkomne almene forhold? Og er da det samme folk ogsaa et souverænt folk — hvad skulde saa hindre det fra at følge denne mægtige trang? — Ingenting, højstærværdige herrer, simpelthen ingenting vil kunne hindre det. Men hvis et folk rækker frem til dette kritiske punkt i sin udvikling, forinden det endnu har skaffet sig den indsigt i udviklingens naturlige maskineri som er nødvendig for at kunne gjøre sig til herre over dette maskineri, ja saa vil dets forsøg paa bevidst at arbejde sig fremover mod fuldkommenheden, i virkeligheden bli en ynkelig famlen om i blinde, hvor det risikerer hvert øjeblik at gribe fejl og derved afstedkomme uberegnelig skade og forvirring.

Nu, *saa* vidt er det norske folk endnu ikke kommet. Endnu er den grundanskuelse jeg her løselig har skisseret, endnu er den ikke trængt igjennem og blet den raadende blandt massen af det norske folk; endnu ikke.

Men denne samme grundanskuelse, som vi altsaa nu i den senere tid har set bre sig mere og mere ud over Europa, denne samme grundanskuelse — af og til har vi dog set den dukke *offentlig* frem ogsaa hos os. Og *privat* ser vi den jo med hver dag som gaar vinde mere og mere terræn blandt dette lands dannede ungdom; samtidig med at socialdemokraterne nu ogsaa er begyndt at indarbejde ialfald den ene side af den samme grundopfatning hos det norske folks arbejderstand. Endnu er den altsaa ikke trængt igjennem og blet den raadende blandt massen af det norske folk denne grundopfatning; endnu ligger den og gjærer i uklar tilstand nede i det norske folks bevidsthed. Men den dag vil komme, højstærværdige herrer, da gjæringens tid er forbi og denne vor tids store sociale grundtanke i fuld bevidst klarhed vil være blet det norske folks ejendom. Hvor længe det vil vare inden dette sker, det er der ingen som ved; det kan ta kortere eller længere tid. Men hvad det i den mellemtid som hengaar, forinden det norske folk naar frem til dette kritiske punkt af sin udvikling, hvad det i den mellemtid maa gjælde om for enhver forstandig mand, det er: at man nytter den tid, som endnu er tilbage til at gjøre alt hvad gjøres kan for at den dag naar den

kommer ikke skal træffe det norske folk uforberedt; at der gjøres alt hvad gjøres kan for at det norske folk allerede forinden den dag kommer skal sidde inde med den indsigt i udviklingens naturlige maskineri som er nødvendig for at kunne gjøre sig til herre over udviklingen; saa at det norske folk, naar dagen kommer, trygt og sikkert kan ta udviklingen i sin egen haand og uden frygt for at gribe fejl rolig arbejde sig fremover mod det stadium i udviklingen, hvor rationelle almene forhold hører hjemme.

Men hvorledes skal vi nu kunne skaffe os denne indsigt i udviklingens naturlige maskineri? — Ganske simpelthen derved, højstærværdige herrer, at vi gir os til at studere dette maskineri under dets fungeren i det virkelige liv. Ganske simpelthen derved, at vi tar for os den generation som netop holder paa at voxe sig frem, og gir os til at studere den vexelvirkning mellem denne generations individer og de almene forhold, i kraft af hvilken denne generation voxer sig frem til det den blir. Og det kan vi da ikke gjøre paa nogen anden maade end derved, at vi tar for os en række af denne generations individer — hentede fra alle forskjellige samfundslag, og i tilstrækkeligt antal til at kunne repræsentere dem — at vi tar for os en saa-

dan række af denne generations individer og gir os til, saa grundig og nøjagtig som det overhode er muligt, at studere den vexelvirkning mellem hvert enkelt af disse individer og de almene forhold, i kraft af hvilken hvert enkelt af disse individer udvikler sig til det de blir og kommer til at leve som de gjør. Naar saa engang resultaterne af alle disse studier foreligger, i levende sandru billeder — ja da har vi dermed, højstærværdige herrer, skaffet os et stort levende billede af den proces, hvorigjennem de almene forhold har formet og dannet denne generation og gjort den til det den blev. Og ved hjælp af dette store levende billede, som altsaa viser os hele denne generations liv, saaledes som det er blet til, og saaledes som det i kraft af denne sin tilblivelse er kommen til at arte sig, ved hjælp af dette store levende billede faar vi den oversigt over denne generations liv, at vi kan sige til os selv: de og de almene forhold har under denne generations liv *overalt* vist sig at øve en gavnlig indflydelse paa individernes udvikling, det er lykkebringende magter, dem maa vi beholde; de og de almene forhold derimod har under denne generations liv *overalt* vist sig at øve en skadelig indflydelse paa individernes udvikling, det er ulykkebringende magter, dem

maa vi se til at bli kvit; og de og de almene forhold har under denne generations liv, under *de* omstændigheder vist sig at virke til gavn, under *de* omstændigheder til skade for individernes udvikling — dem maa vi altsaa omforme og begrænse, saaledes at de udelukkende kommer til at virke til gavn. Og dermed har vi altsaa skaffet os den oversigt over udviklingens vej, at vi kan si til os selv: *her* i udviklingen staar vi; *did* er det vi skal hen, det er maalet; og gjennem den og den omformning af de bestaaende almene forhold kan vi naa det maal. Dermed har vi altsaa m. a. o. skaffet os den oversigt over udviklingens vej vi behøver for som souverænt folk trygt at kunne ta udviklingen i vor egen haand. — Men fremstillingen af den proces, hvorigjennem de almene forhold har formet og dannet en generation og gjort den til det den blev, fremstillingen af denne proces i et stort levende billede, der viser os denne generations liv saaledes som det er blet til og saaledes som det i kraft af denne sin tilblivelse er kommen til at arte sig, den kunstneriske fremstilling med andre ord af denne proces, den er intet andet, højstærværdige herrer, end — en naturalistisk literatur. *Den* alene kan altsaa skaffe os den oversigt over udviklingens vej, som er nødvendig for at vi som souverænt

folk trygt skal kunne ta udviklingen i vor egen haand; *den* alene er mægtig til at forebygge den store fare, som højre bestandig har frygtet for naar magten blev lagt i folkets hænder: at det souveræne folk paa grund af manglende indsigt skal bli nødt til i blinde at famle sig fremover paa udviklingens vej, med risiko for hvert øjeblik at gribe fejl og uafladelig bare bli klog af skade; *den* alene gir os altsaa garantien for en jevn og rolig udvikling ogsaa under folke-souveræniteten periode. Det gamle højre søgte denne garanti i en højvis regjerings overopsyn; det gamle højre stod ligeoverfor et folk som endnu ikke var blet souverænt. Det nye højre, som staar ligeoverfor et souverænt folk, maa søge denne garanti der hvor den indenfor folkesouverænitetens ramme alene er at finde: i en naturalistisk literatur. En naturalistisk literatur er altsaa den eneste talisman hvormed det gamle højres røde spøgelse for bestandig kan manes ned i graven; en naturalistisk literatur er det altsaa der maa indskrives som no. 1 paa højres nye program-liste.

Hvorledes, højstærværdige herrer, vil nu en saadan naturalistisk literatur komme til at se ud?

Ja for det første vil den nu aldeles ikke komme til at ligne den gamle romantiske

literatur, den i egentlig forstand saa kaldte „skjøn"-literatur. For *den* literatur, — hvis gjenstand altsaa var det skjønne — hvad *den* rulled op for os, det var jo en række billeder, som ingen anden steds hørte hjemme end i de digteres fantasi der skabte dem, og med den slags ting har en naturalistisk literatur selvfølgelig ingenting at skaffe.

Men heller ikke vil den komme til i nogen synderlig grad at ligne den saakaldte realistiske literatur, som endnu for tiden er den mest moderne. Vistnok søger nemlig denne realistiske literatur at gi os mennesker som de staar og gaar i det virkelige liv, men, højstærværdige herrer, uden tillige at la os faa se, hvordan og hvorfor disse mennesker er blet som de er. Alligevel kunde realismen paa en ganske effektiv maade ha banet vejen for en naturalistisk literatur, hvis den bare havde tat sig det alvorlig med sin opgave: den, at gi os mennesker som de staar og gaar i det virkelige liv. Men det har realismen ikke gjort. Den har ikke tat sig det alvorlig med sin opgave. Af en højst rimelig og let forstaaelig grund forresten. Sagen var jo den, at ganske vist havde realismen kastet overbord det gamle romantiske princip: *l'art pour l'art*, det skjønne for det skjønnes egen skyld; ganske vist havde realismen kastet

overbord dette gamle princip. Men, højstærværdige herrer, den var endnu ikke blet sig bevidst den store civilisatoriske opgave som literaturen har at udføre i folke-souverænitetens tidsalder. Og fordi den ikke var blet sig denne opgave bevidst, ja saa var der ikke egentlig nogen opgave for den at bli sig bevidst — andet end den ikke meget vigtige: at skaffe godtfolk en behagelig underholdning i ledige stunder. Saa nødig realismen vilde tilstaa det for sig selv, nogen stort anden opgave var den i virkeligheden ikke istand til at bli sig bevidst. Men var *det* først opgaven — mere eller mindre bevidst, det kunde være det samme — var *det* først opgaven: at skaffe publikum en behagelig adspredelse i ledige stunder; ja saa faldt det jo af sig selv, at publikums smag ialfald for nogen del maatte komme med i betragtning. Men publikums smag, hvad den forlangte, det var noget helt andet end hvad den realistiske kunst forlangte af sine udøvere. Realistens kunstneriske trang tilsa ham at levere mennesker som de stod og gik i det virkelige liv. Men menneskene som de staar og gaar i det virkelige liv, de er ikke skjønne, højstærværdige herrer! Og publikums smag, hvad den forlangte, det var netop noget skjønt, noget saakaldt „skjønt“, som publikum kunde ha at opbygge sig med

i sine ledige timer. Nu, disse to forlangender var det jo ikke muligt at tilfredsstille helt ud paa én gang, og saaledes var realismen kommen ind i et dilemma. Og ud af det dilemma redded den sig ved at indgaa et kompromis med publikum, et kompromis, hvorefter realismen paatog sig at levere mennesker som de stod og gik i det virkelige liv, men i en slig form at de — ialfald ikke blev uskjønne. Den indrømmelse blev der gjort til publikums smag. Og med det formaal for øje: at levere mennesker som de stod og gik i det virkelige liv, men i en slig form at de ialfald ikke blev uskjønne; med det formaal for øje danned saa realismen sig sin methode, som er den: ligesom at ta sin mand ved haarene og løfte ham op saavidt højt over mængden, at publikum akkurat faar se hans hode, men heller ikke mere, hodet, men ikke kroppen. Mærkeligt nok, denne methode slog an, den gjorde lykke. Var det et hode med karakteristiske træk, saa mored publikum sig og komplimenterte forfatteren: udmærket! sa de „der har du skabt en brilliant figur“. Og paa den maade opdaged de begge to, baade publikum og kunstneren at hvad det egentlig kom an paa for at tilfredsstille publikums smag, det var slet ikke om det hode man viste frem var skjønt eller hæsligt; publikum kunde godt

taale at se et hæsligt hode — naar det bare var karakteristisk. Og saaledes skede det, højstærværdige herrer, at kunstens gjenstand fra at være det „skjønne“ gik over til at bli det karakteristiske, det interessante.

Ved denne sin methode havde altsaa realisterne vundet publikum. Men, højstærværdige herrer, de havde fuldstændig fordærvet det med sin kunst. De havde forfusket og forfejlet sin opgave som var den: at gi mennesker som de stod og gik i det virkelige liv. De havde fuldstændig forfusket og forfejlet den opgave. Thi menneskene som de staar og gaar i det virkelige liv, højstærværdige herrer, det er ikke nogen mere eller mindre karakteristiske hoder uden kropper. Mennesket som det staar og gaar i det virkelige liv, det er ganske simpelthen en krop med et hode paa. Og der er det mærkværdige ved denne krop og ved dette hode, at de lar sig aldeles ikke skille ad; de udgjør tilsammen et udeleligt hele, da udgjør tilsammen det levende tænkende dyr, som kaldes mennesket, de udgjør tilsammen *la bête humaine*. Og dette *bête humaine* er det, som er gjenstand for de almene forholds paavirkning, *la bête humaine* er det, som er det ene led, den ene faktor i den vexelvirkning mellem en generations individer og de almene

forhold, i kraft af hvilken denne generation voxer sig frem til det den blir. Og naturalismen, hvis opgave det netop er at fremstille denne vexelvirkning mellem *la bête humaine* og de almene forhold, naturalismen kan altsaa ikke benytte sig af, den kan ikke bruge realismens methode. Den kan ikke nøje sig med at ta sin mand ved haarene og vise frem bare hode hans; den er nødt til at klæ sin mand helt af, og ta ham nøgen som han er og løfte ham op, højt over mængden, og vise frem for publikum hele *la bête humaine*. Uden det kan naturalismen ikke fyldestgjøre sin opgave, som er den: at fremstille den vexelvirkning imellem *la bête humaine* og de almene forhold, i kraft af hvilken dette *bête humaine* udvikler sig til det det blir og kommer til at leve som det gjør.

Men saa kommer altsaa naturalismen til at bli indecent! den kommer til at bli uanstændig! — Ja, højstærværdige herrer! den naturalistiske literatur kommer ikke til at bli nogen anstændig literatur. Med mindre det da skulde vise sig, at *la bête humaine* bestandig er et anstændigt dyr. Men det er det vist ingen udsigt til. Og hvor som helst naturalismen tar sine mennesker fra, den kan ta dem fra de højeste eller den kan ta dem fra de laveste lag af samfundet, hvor som helst

den tar dem fra — gaar den sin mand paa livet, klær den af ham det lette men ugjennemsigtige gevant han har for skik at hylle sig ind i, naar han begiver sig ud blandt sine medmennesker, klær den af ham det, ja saa træffer den lige paa *la bête humaine.* Og *la bête humaine er* som sagt ikke altid noget anstændigt dyr. Men forresten, sæt højstærværdige herrer, at *la bête humaine* virkelig altid var et anstændigt dyr — det mærkelige er, at den naturalistiske literatur, den vilde ikke bli det gran mere anstændig for det. Thi hvad er anstændighed, højstærværdige herrer? Lad os ta et exempel: Den sædelige legitime kjærlighed, den er dog vel anstændig, ikke sandt? Vel, stil den offentlig frem — og den er uanstændig. Ja hvad værre er: ligesaa uanstændig som den usædelige illegitime kjærlighed. Ja det vil sige, det er den naturligvis ikke, *den* er ikke uanstændig, men fremstillingen af den; fremstillingen af den ene er ligesaa uanstændig som fremstillingen af den anden. Den naturalistiske literatur kan altsaa fremstille hvem den vil, anstændige mennesker eller uanstændige mennesker — fordi den fremstiller dem helt og holdent som de er i sin nøgne virkelighed, saa blir *den* altid uanstændig. Men hvem har saa ret, højstærværdige herrer? hvem har saa

ret? Enten literaturen, som med sin store civilisatoriske opgave for øje afdækker livet og fremstiller det i sin nøgenhed som det er — eller anstændigheden, som lar den store civilisatoriske opgave ligge og bare forlanger, at livet skal vedbli at være tildækket nu som før? Hvem af dem har saa ret? — Spørgsmaalet er ikke svar værdt, højstærværdige herrer!

Nei, sagen er simpelthen den, at i den gamle romantiske literaturs tidsalder, da var kunstens grænse grænsen mellem det skjønne og det hæslige. Først i den realistiske literaturs tidsalder blev kunstens grænse gjort til grænsen mellem det anstændige og det uanstændige. Og hvorfor, højstærværdige herrer? Fordi literaturen endnu ikke var blet sig sin opgave bevidst og derfor gav sig til at lefle med publikums smag. Men i den naturalistiske literaturs tidsalder har kunsten ikke mere nogen grænse; den har underlagt sig livet i sin helhed, og den fremstiller det i sin nøgne virkelighed som det er. Den naturalistiske literatur har altsaa ingenting med anstændighed eller uanstændighed at bestille. Men den er en nøgen literatur, højstærværdige herrer! den er en nøgen literatur! — og derfor er det de skriger op og korser sig disse godtfolk, som gaar omkring og indbilder sig at literaturen er kom-

men til verden for at de kan ha en behagelig underholdning at ta til i ledige stunder. Men literaturen kan ikke ta noget hensyn til disse godtfolks skraal. Dertil er dens opgave for stor og for alvorlig.

Men styg vil den altsaa komme til at bli denne naturalistiske literatur; styg og fæl vil den komme til at bli i de godtfolks øjne som lægger anstændighedens maalestok paa literaturen istedenfor at lægge livets maalestok paa den. Styg og fæl vil den komme til at bli. Men aller styggest og aller fælest i sin begyndelse; det er jo klart. For, literaturens opgave i udviklingens tjeneste, det er jo den: gjennem en fremstilling af ulykkens og elendighedens tilblivelse at afdække ulykkens og elendighedens rødder, for at ulykken og elendigheden kan bli rykket op med rode. Og vistnok kan literaturen ikke fyldestgjøre denne sin opgave uden tillige at gi en fremstilling af lykkens tilblivelse i samfundet, fordi lykkens og ulykkens rødder er saa dybt filtret ind i hverandre at man ellers vilde kunne komme til at rykke op hveden med klinten. Men literaturens første geschäft, det den i første række har at gaa til, det blir dog alligevel: en analyse af ulykkens og elendighedens tilblivelse og en fremstilling af den. I sin begyndelse vil altsaa den naturalistiske

literatur nødvendigvis bli de ulykkeliges literatur, en literatur om fattigdom, usædelighed og forbrydelse. Styg vil den altsaa komme til at bli denne naturalistiske literatur, styg og fæl vil den komme til at bli i deres øjne som lægger anstændighedens maalestok paa den istedenfor livets. Styg og fæl vil den komme til at bli — og aller styggest og aller fælest i sin begyndelse.

Men, højstærværdige herrer! uagtet literaturen ved, at dens magt beror derpaa at den blir læst — den naturalistiske literatur er alligevel ikke bange for at skræmme nogen ved sin styghed. Den ved, at den vil bli læst alligevel, læst mere, end nogen tidligere literatur. Thi hvorledes, højstærværdige herrer, hvorledes skulde den kunne *undgaa* at bli læst? Den er skreven med rygende menneskeblod; de skikkelser som trær Dem imøde fra dens værker, de lever; lever med virkelighedens eget liv. Ta paa dem og føl: de lever under Deres fingre, de er gjort af levende menneskekjød; det er virkelighedens røde blod som ruller i deres aarer, læg haanden paa dem hvor De vil og kjend: livets pulsslag sitrer i hver muskelfiber under huden; — lyt! og De skal høre deres hjerter slaa. Det er levende mennesker. En duft af varmt levende menneske, livets egen duft

er det, højstærværdige herrer, som slaar Dem imøde fra disse værker, der lever under Deres hænder; og for hver gang De er færdig med ét af dem, saa har De levet et menneskeliv mere end da De begyndte — De har i faa korte timer indsuget hele den livsens lærdom som et andet menneske har maattet betale med sit liv. Og en slig literatur skulde ikke bli læst! — Vanvid, højstærværdige herrer! den vil bli læst som ingen literatur i verden før den —: den er skreven med rygende menneskeblod.

Læst vil den altsaa komme til at bli denne naturalistiske literatur, læst mere end nogen tidligere literatur er blet det. Læst vil den komme til at bli. Og ikke af de faa bare; disse faa som gaar omkring og gjør i at være literære fordi det er fint og dannet at forstaa sig paa literatur — nej men af folket, af det hele ganske folk. Folket, som aldrig var literært — fordi det vel tørsted efter livet, højstærværdige herrer, men ikke efter livets døde skygge; folket, hvem ingen tidligere literatur har formaad at gribe — fordi ingen tidligere literatur havde folkets røde blod rullende i sine aarer; folket — en naturalistisk literatur vil gribe det, og gribe det helt. For det *den* gir, det er livet. Og livet, højstærværdige herrer, livet som det er, livet i

sin nøgne højhed, livet i sin kraft og fylde, livet, det levende virkelige liv — *det* er det, og det alene, som formaar at gribe menneskene. Og den literatur som gir *det* — folket vil styrte sig over den og sluge den med begjærlighed.

Læst vil den altsaa komme til at bli denne naturalistiske literatur, læst og studeret som ingen literatur i verden før den; læst og studeret.

Og naar det saa begynder at mærkes, at gjennem denne levende literatur lærer man ikke blot menneskene at kjende, men ogsaa, højstærværdige herrer, de almene forhold, disse vældige lykke- og ulykkebringende magter som styrer og raader, ikke blot over den enkeltes men over det hele samfunds skjæbne; naar *det* begynder at mærkes, at gjennem denne literatur lærer man ogsaa disse skjæbnesvangre magter at kjende — ja saa modnes den lidt efter lidt frem til fuld klar bevidsthed hos folket den tanke: *helt* at ville lære dem at kjende disse almene forhold, *helt* at ville lære dem at kjende disse vældige skjæbnesvangre magter, for *helt* at gjøre sig til herre over dem og derved tillige gjøre sig til herre over sin egen skjæbne. Og naar den tanke har modnet sig frem til fuld klar bevidsthed hos folket, saa vil det ske, højst-

ærværdige herrer, at literaturen vil bli hver mands sag: at literaturen fra at være en literatur skreven af noen faa digtere, for folket, vil komme til at bli en literatur skreven ikke blot om folket og for folket, men ogsaa *af* folket selv. Og da vil den komme til at voxe sig frem ogsaa den anden side af denne naturalistiske literatur, den side af den som handler om de lykkelige i samfundet. Da vil denne samme literatur, der begyndte som en eneste stor levende anklage imod de bestaaende almene forhold, da vil den ogsaa paata sig forsvaret for disse bestaaende almene forhold, idet den optræder som de lykkeliges literatur. Og naar saa engang det hele foreligger, hele anklagen imod, og hele forsvaret for disse bestaaende almene forhold; naar *det* altsammen engang foreligger i en stor bred literatur som omfatter en hel generations liv — saa vil det ske, at det souveræne folk med alle disse menneskelige dokumenter i sin haand vil la dommen falde over de bestaaende almene forhold — for derefter at skride til at fuldbyrde denne dom i det virkelige liv.

Og den generation hvis lykkelige lod det blir at høste frugterne af denne doms fuldbyrdelse i det virkelige liv, for *den* generation vil det først bli helt aabenbart hvad en

naturalistisk literatur er: at den er den mægtigste løftestang som gives for et souverænt folks udvikling; at den er en nødvendig, en uundværlig betingelse for et souverænt folks sædelige fremgang.

Saadan, højstærværdige herrer, vil en naturalistisk literatur komme til at se ud, og saadan dens skjæbne bli. Den vil begynde i foragt, — den vil ende i højhed. Den vil begynde med at bli skreget ud som obscøn og uanstændig — den vil ende som det anerkjendte ophav til et souverænt folks sædelige lykke.

Men endnu har vi ingen slig literatur. Og endnu var der end ikke tegn til at den vilde komme. Og dog var dette folk blet et souverænt folk. Saa var det, højstærværdige herrer, at jeg gjorde et første famlende forsøg paa at indlede en slig literatur. Jeg vidste vel, da jeg gjorde det, at de vilde komme til at skrige op og korse sig disse godtfolk, som endnu fremdeles gaar omkring og tror, at literaturen er kommen til verden for at de kan ha noget hyggeligt at ta sig til i sine ledige stnnder. Jeg vidste vel, de vilde komme til at skraale. Og deres skraal, da det kom, det rørte mig virkelig ikke. Jeg havde vidst det vilde komme, jeg vented det. Men der var én ting til som jeg ogsaa vented,

højstærværdige herrer, og *det* kom *ikke.* Der var én ting til som jeg vented. Og det var: at de mænd der i første række havde deltat i kampen for at gjøre dette folk souverænt, at *de* mænd dog i det mindste skulde med aabne arme ha tat imod dette første forsøg paa at indlede den literatur, som vi *maa* ha for at vi som souverænt folk trygt skal kunne ta udviklingen i vor egen haand. Jeg havde ventet at *de* mænd dog i det mindste skulde ha tat imod dette første forsøg med aabne arme.

Men hvad sker, højstærværdige herrer? hvad sker! — Denne regjering, hvis medlemmer dog, paa et par undtagelser nær, udelukkende bestaar netop af mænd der i første række har kjæmpet for at gjøre det norske folk souverænt, denne regjering — ikke før er min bog kommet ud, før den falder over mig med en beslaglæggelse og lar mig sætte under tiltale for gudsbespottelse og krænkelse af sædeligheden. — Jeg tilstaar, højstærværdige herrer, at i det første forbløffelsens øjeblik saa spurgte jeg uvilkaarlig mig selv: Er dette en pyramidalsk taabelighed? Eller skulde det være topmaalt skamløs frækhed, og skulde disse herrer da aldrig ha tænkt paa noget andet, aldrig villet noget andet end bare det: selv at komme til magten? Jeg tilstaar at dette spørgsmaal var udtrykket for min første

følelse overfor den regjeringshandling. — Men, højstærværdige herrer, det forholder sig nok ikke saa; det er nok hverken det ene eller det andet; det er hverken taabelighed eller frækhed — det har vi jo siden faat vide. Det betyder ganske simpelt hen, at dette ministerium, det Sverdrupske ministerium, det repræsenterer den fadeste af alle fade liberalismer; det repræsenterer den folkehøjskoleagtige halvdannelse, som har stirret sig blind paa folke-souverænitetens abstrakte begreb og som i sin begejstring for dette abstrakte begreb indbilder sig, at et folks sunde sans også under en souveræn udvikling skal kunne erstatte folkets manglende indsigt. Denne folkehøjskole-agtige halvdannelse, som stirrer sig blind paa abstrakte begreber og blir begejstret for dem istedenfor at tænke dem igjennem i sine konsekvenser, denne sørgelige folkehøjskole-agtige halvdannelse — med Johan Sverdrup fik den i sin tid fast fod i Norges storthing. Derfra bredte den sig som en sop ud over landet, fortærende, ødelæggende alt hvad der fandtes af solid gammeldags dannelse — uden at erstatte den med nogen ny moderne. Den generation, højstærværdige herrer, som nu er traadt ind i sin modnere mandsalder her i landet, blandt den er den gamle dannelse omtrent fuldstændig forsvundet, og

ingen ny moderne dannelse har afløst den — det er halvdannelse tværs igjennem. Som en sop bredte den sig over landet denne sørgelige folkehøjskoleagtige halvdannelse — indtil den blev stærk nok til at erobre sig regjeringsmagten. Da det var gjort saa la den sig, i tryg og sikker bevidsthed om at være naad frem, rolig tilrette i magtens bløde hynder, og den nuværende situation indtraadte —: halvdannelsen i højsædet. Og da saa nu den nye moderne dannelse som skal erstatte den gamle forsvundne, da saa nu denne nye moderne dannelse gjør tegn til at ville begynde at voxe sig frem — strax strækker halvdannelsen i højsædet sin halvvaskede haand frem og vil forsøge om det ikke skulde la sig gjøre at faa kvalt den i sin spire. Og da den ikke kan faa gjort det af med den alene, saa henvender den sig til Dem, højstærværdige herrer, og ber Dem om en liden haandsrækning. Trygt og sikkert henvender den sig til Dem, i den rolige forvisning, at De nok ikke vil undslaa Dem. Thi hvorfor skulde ikke De, højstærværdige herrer, hvorfor skulde ikke De ville hjælpe halvdannelsen i højsædet med dette lille stykke kvælningsarbejde? De, som repræsenterer den gamle dannelse, De staar da denne nye, moderne dannelse, som det gjælder om at kvæle i sin spire — De

staar dog den endnu fjernere end halvdannelsen i højsædet selv staar den? Og De, som ikke engang har kunnet fordøje den moderne halvdannelse — hvordan i alverden skulde den *hele* moderne dannelse kunne finde naade for Deres øjne? Det kan halvdannelsen i højsædet aldeles ikke begribe. End ikke med en tanke er det faldt den ind, at det dog muligens kunde træffe sig, at den gamle dannelse, naar galt først *skal* være, da heller kunde ville foretrække den hele moderne dannelse fremfor den halve. End ikke med en tanke er det faldt den ind, at det dog muligens kunde træffe sig, at det gamle højre, naar folkesouveræniteten princip først *er* truet igjennem, da ogsaa gjerne kunde ville ønske at ta med den garanti for en jevn og rolig udvikling, som er at finde ogsaa indenfor folkesouveræniteten ramme. End ikke med en tanke kan dette være faldt halvdannelsen i højsædet ind. For havde den kunnet tænke sig bare muligheden af noget sligt; havde den ikke været skraasikker i sin sag — aldrig, højstærværdige herrer, havde den henvendt sig til Dem. Aldrig i verden. For nogen større ydmygelse kunde der ikke overgaa halvdannelsen i højsædet, end at De, højstærværdige herrer, som repræsenterer den gamle overvundne dannelse, at De pludselig

skulde vise Dem at ha et mere europæisk syn paa tingen, end halvdannelsen i højsædet. Nogen større ydmygelse kunde der aldrig overgaa den. For det er jo *den*, halvdannelsen i højsædet, og ikke Dem, højstærværdige herrer, som har forpagtet Europas visdom — det har den da tidt nok fortalt Dem. Og end ikke nogen muligheds tanke paa, at det skulde kunne forholde sig anderledes, er nogensinde opstaaet hos halvdannelsen i højsædet.

Nu, højstærværdige herrer! der er dem som paastaar, at halvdannelsen i højsædet har havt ret i ikke at la nogen saadan tanke opstaa hos sig. Der er dem som paastaar, at den gamle dannelse nu er saa fuldstændig stivnet i sit eget gamle tænke- og følesæt, at den ikke længer formaar, selv ikke paa en rent udvortes maade, at sætte sig ind i en ny moderne dannelses tænke- og følesæt. Der er dem som paastaar, højstærværdige herrer, at det gamle højre nu er saa fuldstændig udlevet, at der kan ikke være tale om, at det efter sit sidste store nederlag mere skulde kunne formaa at gjøre ny front imod den nye politiske situation. Der er dem som mener og paastaar dette højstærværdige herrer — og hvem ved, kanske har de folk ret. Jeg ialfald gjør mig ingen illusioner; ingensom-

helst. *Jeg* kjender ikke Dem, højstærværdige herrer personlig, og ingen naturalistisk literatur foreligger, som kunde gi mig nogen kundskab om, hvordan man tænker og føler i den sfære hvori De færdes. *Jeg* har altsaa intet materiale der kunde sætte mig istand til at opgjøre mig noget begreb om styrkeforholdet mellem Deres gamle indgroede følelser og den virkning som en ny moderne dannelses rationelle tankegang kan gjøre paa Dem. For alt hvad *jeg* ved, er det altsaa meget muligt, at de folk har ret. Og er *det* tilfældet, ja da vil jo det skjøn, som loven her har overladt til Dem, højstærværdige herrer, at afgi om hvorvidt en naturalistisk literatur kan siges at krænke sædeligheden eller ikke — da vil jo det skjøn komme til at gaa i favør af halvdannelsen i højsædet. For det er jo klart: *formaar* De, højstærværdige herrer, ikke at indse, at en naturalistisk literatur er den eneste garanti som gives for en jevn og sikker udvikling under folke-souverænitetens regime; formaar De altsaa ikke at indse, at under den nye politiske situation er en naturalistisk literatur blet en offentlig, en almen nødvendighed; formaar De ikke at indse det, fordi en saadan literatur byr Deres i en forgangen tid hjemmehørende tænke- og føle-

sæt altfor meget imod — ja da vil jo selvfølgelig Deres skjøn komme til at gaa ud paa, at jo, en naturalistisk literatur *maa* siges at „krænke sædeligheden“. Og skulde dette ske, højstærværdige herrer, skulde Deres inappellable skjøn saaledes komme til at gaa i favør af halvdannelsen i højsædet, nuvel da ramler det altsaa det sidste bolværk som endnu formaar at gi den nye moderne dannelse det ly og læ den saa haardt tiltrænger mens den endnu er i sin spæde spire. Da ramler altsaa dette sidste bolværk, og halvdannelsens flom overskyller helt og holdent det ganske land. Da er altsaa halvdannelsen i højsædet i virkeligheden ogsaa blet herre over den tredje statsmagt — og da har vi, det nye højre, tabt vor borgerret i dette land.

Men skulde dette ske, højstærværdige herrer; *skulde* det vise sig, at den gamle dannelse virkelig er saa fuldstændig stivnet i sit eget gamle tænke- og følesæt at den ikke længer evner at sætte sig ind i en ny moderne tids rationelle tankegang; *skulde* det vise sig, at det gamle højre virkelig er saa helt udlevet, at det ikke mere orker at gjøre ny front mod den nye politiske situation, men opgir evret, lar sin gamle sag falde, og endog hjælper halvdannelsen i højsædet med at hin-

dre os, det nye højre, i vor gjerning — ja da har vi, det nye højre, kun det at si Dem: *vi*, skal ikke gjøre ligesaa! *vi*, skal ikke opgi evret! *vi*, skal ikke la højres gamle sag falde — selv om det blir nødvendigt for os at gjøre front paa én gang mod halvdannelsen i højsædet og mod Dem, højstærværdige herrer. Stempl De det længe nok som en forbrydelse dette vort arbejde paa at frembringe den eneste mulige garanti for en jevn og sikker udvikling ogsaa under folke-souverænitetens regime; stempl De det længe nok som en forbrydelse — vi, det nye højre, vi surmuler ikke, vi akcepterer rolig vor rolle som forbrydere og har da intet højere ønske, end ret ofte at maatte komme til at møde her i denne skranke for efter en frugtbar kamp med dette lands politi at modta den straf, hvormed De, højstærværdige herrer, ved det inappellable skjøn De idag afgir, har belagt vor gjerning. De kan ved at stemple vor gjerning som en forbrydelse sinke os i vort arbejde; De kan opnaa at hobe saa mange vanskeligheder op omkring os at det bare blir de stærkeste af os som formaar at række frem. Det kan De opnaa. Og De kan opnaa én ting til: De kan opnaa at gjøre livet endnu surere end det allerede er for os stak-

ler som er kaldede til at skrive de ulykkeliges literatur. De kan med andre ord opnaa at svække vor evne. Men vor vilje, højstærværdige herrer, kan De aldrig rokke. Thi den bæres af det som er stærkere end alle ubehageligheder, mægtigere end alle vanskeligheder — den bæres, højstærværdige herrer, af tidens strøm. Og tidens strøm, om den ved De jo, at det heder: en granitmur vilde den bryde i sin skummende vrede; en papirskranke som denne krl. 8—3 overrisler den med kold spot. Tidens mægtige strøm er det, som bærer vor vilje, *den* kan De aldrig rokke. Og saa vil det da ske, at éngang vil vi række frem med vor naturalistiske literatur.

Men naar? højstærværdige herrer — det er spørgsmaalet!

Og skulde det ske, at det norske folk rækker frem til det kritiske punkt i sin udvikling, hvor det selv tar udviklingen i sin egen haand for at omstyrte de bestaaende almene forhold og erstatte dem med nye rationelle; *skulde* det ske, at det norske folk rækker frem til dette kritiske punkt i sin udvikling, forinden endnu en naturalistisk literatur har kunnet skaffe det souveræne norske folk den indsigt, som det *maa* ha for trygt

at kunne ta udviklingen i sin egen haand; skulde det ske — nuvel, højstærværdige herrer, den ulykke som deraf opstaar, ansvaret for den bærer De, som har sinket os i vort arbejde. Paa Dem falder det ansvar. Vi, det nye højre, gjør rolig vor gjerning og toer vore hænder.